

ZİYÂ PAŞA'NIN "NA'T-I ŞERİFE" Sİ VE AÇIKLAMASI

Arş.Gör.Adem ÇALIŞKAN*

Ziyâ Paşa(1829-1880), Şinâsî ile Namık Kemal arasında, Tanzimat Edebiyatı'nın belli başlı özelliklerini sanatında toplamakla beraber, bizde Divan Şiiri'nin son büyük temsilcilerindendir.

Ziyâ Paşa,Tanzimat Edebiyatı'nın karakteristik özelliği olan Doğu ile Batı kültür dünyası arasında kesin bir tavır belirleyemiyen, ikili bir anlayış içinde duran fikir adamının en somut örneğidir.

Her medeniyet ayrı bir iklimde doğar; siyâsî, iktisâdî ve içtimâî yapısı farklı gelişir ve bir başka medeniyete dönüşmez. Ancak başka millet ve medeniyetleri etkileyebilir.Ziyâ Paşa da muasırları gibi bundan nasibini almıştır.

Ancak ... Şinâsî'nin insan aklını tebtil ettiği, Reşid Paşa'yı "medeniyet rasûlü" olarak kabul ettiği ve,

**"Hasret-i Kevser ile ağlayamam dünyâda
Güldürürken yüzümü çehre-i gül-fâm-ı şarâb"¹**

dediği bir devirde, Ziyâ Paşa aklın kifayetsizliği içinde kurtuluşu tövbeye sarılmakta bulmuş; İslâm'a karşı "İslâm terakkiye manidir; İslâmiyet ilim düşmanıdır ... vb." gibi sözlerle yapılan saldırılara ve bu görüşün aydınlar arasında yayılmasına tepkisi açık olmuştur:

**"İsnâd-ı ta'assub olunur merd-i gayûra
Dinsizlere tevcîh-i reviyet yeni çıktı
İslâm imiş devlete pâ-bend-i terakkî
Evvel yoğ idi işbu rivâyet yeni çıktı"²**

* O.M.Ü. İlahiyat Fakültesi.

¹ Şinasi, Müntahabat-ı Eş'ar, (Yay.Süheyl Beken), Dün-Bugün Yayınevi, Ankara, 1960, s.33.

² "Gayretli kişiler taassupla suçlanırken dinsizlere özgü derin düşünce yeni çıktı."; "Devletin yükselmesine/ilerlemesine engel olan İslâmiyet imiş, önceleri yoktu, bu rivayet yeni çıktı."

Küçük yaştan itibaren sağlam bir dinî eğitim alan ve lalası İsmail Ağa'nın yanında na'tlar yazarak şiire ısınan Ziyâ Paşa, batıdan esen sert rüzgarlar karşısında dini değerlerini tamamen kaybetmemiştir. O da kendinden önceki nice şairler gibi, Allah'a karşı duygularını tevhit ve münacatlarıyla, peygamber sevgisini de na'tlarıyla terennüm etmiştir. Aşağıda işte böyle manzumelerinden birini, Hz. Peygamber sevgisini ebedileştirdiği bir na'tını incelemeye ve açıklamaya çalışacağız.

1

Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün

**Belâ-yı mâsivâya mübtelâyım yâ Resûlallah
Zebûn-ı pençe-i nefis ü hevâyım yâ Resûlallah"³**

Ey Allah'ın Rasulü! Ben mâsivâ belâsına tutuldum. Ey Allah'ın Rasulü! Ben nefis ve arzunun pençesine düştüm."

Mâsivâ:(a.i.):Bir şeyden başka olan şeylerin hepsi; Allah'tan maada bütün varlıklar; Dünya ile ilgili olan şeyler.

Belâ-yı mâsivâ:(f.iz.t.): Mâsivâ belâsı, bu fani alemin gam ve kederi.

Mübtelâ:(a.s.):Düşkün (fena şeylere); tutkun, tutulmuş.

Resûl'llah:(a.iz.t.):Allah'ın rasulü,elçisi.

Zebûn:(f.s.):Zayıf,güçsüz,aciz;düşkün.

Pençe:(f.i.):Pençe,yırtıcı hayvanların ön ayaklarının parmakları ile tırnakları; Mec. Zorlu el; meşhur bir çeşit lale.

Nefis:(a.i.):Ruh, can, hayat; insanın yeme içme gibi biyolojik ihtiyaçları; kendi, şahıs; asıl, maya, cevher; bir şeyin kendisi; dölsuyu.

Zebûn-ı pençe-i nefis ü hevâ: (f.iz.t.): Nefis ve arzunun pençesinin tutkunu, nefis ve arzunun pençesine / eline düşmek.

³ Bkz.: Doç.Dr.Önder Göçgün, Ziya Paşa'nın Hayatı, Eserleri, Edebi Şahsiyeti ve Bütün Şiirleri, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1987, s. 109; Krş.: Külliyyat-ı Ziya Paşa, (Neşr.Süleyman Nazif), Kanaat Kütübhanesi, İstanbul, 1342/1924, s. 7.

AÇIKLAMA:

Ziyâ Paşa, Allah Rasulü'ne hitaben "mâsivâ belâsı"na "mübtelâ" olduğunu,"nefis ve hevânın pençesine düştüğü"nü söylemektedir.

Bu bir durum tespiti dir.Şairin böyle bir tablo çizmesi, kendisinin Allah Rasulü'nden bir istek ve arzusu olacağına zemin oluşturmaktadır.

Öz ve ruh itibariyle,buradaki düşüncenin eski na'tlardan bir farkı yok,ancak konuya direkt girilmektedir. Önce Peygamber'in medhi,sonra "şefaât" arzusuna geçiş yapılmamaktadır. Bu durumu, na'tın beyit sayısının az olmasına bağlamak,tatmin edici ve mantıklı bir izah olabilir.

Üzerinde durulması gereken kavramlardan bazıları da "belâ" olarak nitelenen "mâsivâ" ile "nefis" ve "hevâ"dır.

Yukarıda ifade edildiği gibi,"mâsivâ",Allah'tan başka her şeye karşı ilgi, alaka demektir.İslâmî ve tasavvufî düşüncede insan, Allah'tan başka şeylere eğilim göstermemeli ve biyolojik varlığını devam ettirmek için gerektiği kadar ilgilenmeli ve dinen meşru yollardan yararlanmalıdır.

Mâsivâ insana güzel görünür,ancak onu Yaradan,yani Allah ise daimî ve bâkîdir⁴.Bu sebeple insan geçiciye bel bağlarsa,başına belâ almıştır.Bu yolla yaratılış gayesini unuttuğundan günahkârdır.

Diğer taraftan nefis ve heva,insanı kötülüğe sevk eder,maddi ve tene ait zevklere yöneltir. Çünkü nefis kötülüğü emreder.Bundan dolaydır ki insanoğlu, onu dizginlemelidir.Nefis atının dizginini ele almalı, nefse at olmamalıdır.İnsan,nefis ve arzularının pençesine bir düşmeyigörsün, kurtulması zordur.

Kur'ân-ı Kerîm'de meâlen şöyle buyrulur:

"Nefsânî arzulara,(özellikle) kadınlara,oğullara,yığın yığın biriktirilmiş altın ve gümüşe,salma atlara,sağmal hayvanlara ve ekinlere karşı düşkünlük insanlara çekici kılındı.Bunlar,dünya hayatının geçici menfaatleridir.Halbuki varılacak güzel yer,Allah'ın katındadır."⁵

⁴ Bkz.:Rahman,55/26-27.

⁵ Al-i İmran,3/14.

Mâsivâdan sakınılmasını tavsiye eden çeşitli hadîs-i şerifler vardır:

"Dünyadan sakınınız. Çünkü o, Harut ve Marut'tan daha da sihirbazdır"⁶; "Dünyayı kendi ehline terkedin. Zira, kim ondan kafi miktarda fazla alırsa, hiç anlamadan helakini almış olur."⁷; "Dünya belâ yurdu"dur."⁸ ... vb.

İnsanoğlu, bunları bilmeli ve ona göre bir tavır sergilemelidir. Şair, Mâsivâ belâsına tutulduğunu, nefis ve arzusun pençesine düştüğünü söylemektedir. Bu ifadelerden biz, Allah Rasulü'ne hitap eden Ziyâ Paşa'nın şefaata arzulanmış sonucuna varmaktayız.

Beyitteki edebî sanatlar şöylece sıralanabilir:

Birinci mısra'da "belâ-yı mâsivâ", "mübtelâ" ve "yâ Resûlallah" kelime ve tamlamaları sıralandıktan sonra, bunlarla ilgili ve tamamlayıcı nitelikte, paralelindeki "pençe-i nefis ü hevâ", "zebûn" ve "yâ Resûlallah" kelime ve tamlamalarının ikinci mısra'da karışık bir düzen içinde söylenmesiyle *Leff ü Neşr-i Müşevveş*,

H.z. Peygamber (s.a.v.) Efendimiz'e seslenilerek "yâ" ünleminin kullanılmasıyla *Nidâ*,

"Yâ: ۞" nida edatının harflerinin sondan geriye doğru okunmasıyla yine bir ünlem olan "ey: ۞" in çıkmasıyla *Aks-i Müfred*,

Diğer taraftan "yâ" ve "Resûlallah" kelime ve tamlamalarının iki kez tekrarlanmasıyla *Tekrîr*,

"Resûlallah" tamlaması, aynı zamanda H.z. Peygamber'e ad olmuştur ve Kur'an-ı Kerim'de de "...Muhammed Allah'ın elçisidir."⁹ şeklinde geçer. Durum böyle olunca zikredilen tamlama ile bu ayete de *Telmîh* vardır.

"Belâ-yı mâsivâ, zebûn-i pençe-i nefis ü hevâ, mübtelâ" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilgileri göz önünde bulundurularak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüb* sanatlarının yapıldığı tesbit edilebilir.

⁶ Nihat Dalgın-Yunus Macit, Kültürümüzü Şekillendiren Hadisler (Metin-Kaynak ve Sihat Dereceleri), Sönmez Matbaası, Samsun, 1992, s.199, hd.no:329.

⁷ Nihat Dalgın-Yunus Macit, A.g.e., s.200, hd.no:330.

⁸ Nihat Dalgın-Yunus Macit, A.g.e., s.200, hd.no:332.

⁹ Fetih, 48/29.

**"Kerem kıl ben esîme el -amân ey rahmet-i 'âlem
Serâpâ mahz-ı 'ısyân ü hatâyım yâ Resûlallah"**

"Ey alemlere rahmet olarak gönderilen (peygamber)! Bu günahkâra yardım et. Ey Allah'ın Rasulü! Ben baştan ayağa isyan ve hataya boğulmuşum."

Kerem:(a.i.):Asalet, asillik, soyluluk; cömertlik, el açıklığı, lütuf, bağış, bahşış.

Kerem kılmak:Bağışlamak, yardım etmek; şefaatta bulunmak.

Esîm:(a.s.):Günahkâr, yalancı, kabahatli, suçlu (kimse).

el-Amân:(a.e.):Yardım ve şikayet edatı olarak "aman,medet" manasınadır;"bıktım artık,illallah,usandım,kafi,yeter,sus!" gibi manalırda da kullanılır.(Tas.) Cenâb-ı Hakk'a veya Hz.Peygamber'e veya bir veliye sığınmak ve imdat istemek için söylenir. "Eman (aman) Allah", "Aman ya Resûlallah" gibi.Ebced hesabıyla Muhammed ile Eman kelimeleşerinin sayı değeri aynıdır. İkisinin de 92'dir:

*"Emân lafzı senin ism-i şerîfinle müsâvîdir
Anınçün âşıkın zâr-ı emândır yâ Resûlallah"¹⁰*

Rahmet-i 'âlem :(f.iz.t.):Alemin rahmeti; Alemlere rahmet (olarak göndrerilen peygamber).

Serâpâ:(f.zf.):Baştan ayağa kadar; baştan başa; bütün, hep.

Mahz:(a.i.):Su katılmamış, halis süt; halis, katıksız, sade; tam.

İsyân:(a.i.):İtaatsizlik,emre boyun eğmeme;ayaklanma.

Hatâ:(a.i.):Yanlış,yanlışlık;yanılma;günah;kabahat,kusur.

Mahz-ı 'ısyân ü hatâ:(f.s.t.):Tam hata ve isyan;isyan ve hataya boğulma.

¹⁰ Dr.Süleyman Uludağ, Tasavvuf Terimleri Sözlüğü, Marifet Yayınları, İstanbul, 1991, s. 157.

AÇIKLAMA:

Bir önceki beyitte arzusunu saklı tutan şair, burada bunu açığa vuruyor.Çünkü kendisi "esîm",yani "günahkâr"lar gürûhundandır. Hz.Peygamber (s.a.v.) ise,alemlere rahmettir.Ondan medet ummak en doğrusudur.İkinci mısra'da,günâhın türü adeta açıklanıyor.O,isyan ve hataya garkolmuştur.Bu durumda bir kişi,ancak Allah Resulü'nün rahmetiyle ,yani şefaatiyle bi-iznillah bu halden kurtulabilir.

Şüphesiz "medet" bekleme, bu dünya için değil yarın, yani ahiret günü içindir.İnsan başıboş bırakılmamıştır.Dünyada yaptıklarının karşılığını (olumlu ya da olumsuz) öbür dünyada görecek ve bulacaktır.Kimseye haksızlığın yapılmadığı

*"O gün,Rahman (çok esirgeyici olan Allah)ın kendisine izin verdiği ve sözünden hoşnut olduğu kimse(ler)den başkasının şefaati fayda vermez."*¹¹

Ancak, Hz.Peygamber (s.a.v.)'in şefaati fayda verir. Çünkü bir hadîs-i şeriflerinde O,şöyle buyurmuşlardır:

*"Benim şefaattım ümmetinden büyük günâh işleyenleredir."*¹²

Ziyâ Paşa da,bundan dolayı "medet"i, yani "el-amân"ı zikrederek Allah Rasulü'nden istemektedir.

Beyitlerdeki edebî sanatları şöylece sıralamak mümkündür:

Birinci mısra'da "rahmet-i âlem" tamlamasıyla Hz.Peygamber (s.a.v.)'in bir adı zikredilmiş olmaktadır.O,Kur'an-ı Kerim'de ifade edildiği gibi "alemlere rahmet olarak gönderilmiştir".O,Rahmeten li'l-alemîn'dir. Zikredilen tamlama ile ilgili ayete¹³ bir *Telmîh'te* bulunulmuştur. Birinci mısra'da "ey", ikinci mısra'da "yâ" ünlemi kullanılarak Hz.Peygamber Efendimiz'e seslenildiği için birer *Nidâ*,

Birinci mısran sonundaki "ey: ٤" ile ikinci mısran onundaki "yâ: ٤" ünlemlerinin harflerinin,sırasıyla geriye doğru okunduğunda yine anlamlı birer ünlemin "yâ: ٤" ile "ey: ٤" in çıkması ile *Aks-i Müfred*,

¹¹ Taha,20/109.

¹² Nihat Dalgın-Yunus Macit,A.g.e.,s.185,hd.no:308.

¹³ Enbiya,21/107.

İkinci mısraın sonunda kullanılmış olan "Resûlallah" tamlamasıyla Fetih,48/29'a bir *Telmîh*,

Birinci mısraın başındaki "kerem" kelimesine anlam bakımından çok uygun olan "Resûlallah" tamlamasının ikinci mısraın sonunda kullanılmasıyla *Teşâbüh-i Etrâf*,

"Resûlallah, rahmet-i âlem, kerem kılmak, el-amân; esîm, isyân ü nisyân" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilgileri gözönünde bulundurularak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüb* sanatlarının yapıldığı tespit edilebilir.

3

**"Sen evreng-i şefâ'at şâhısın sultân-ı rahmetsin
Kapunda ben de bir kemter gedâyım yâ Resûlallah"**

"Sen,merhamet edenlerin sultanı,şefaatahtının (da) şahısın. Ey Allah'ın Rasulü! Ben ise,senin kapında aciz,eksikliklerle dolu bir dilenciyim."

Evreng:(f.i.):Taht; şeref, süs; akıl ve irfan; halin hoşluğu; ağaç kurdu; yakışıklılık; hile.

Şefâ'at:(a.i.): Birinin suçundan geçilmesi veya dileğinin yerine getirilmesi için edilen aracılık.

Evreng-i şefâ'at:(f.iz.t.):Şefaatahtı.

Sultân-ı rahmet:(f.iz.t.): Rahmet sultanı, merhamet edenlerin sultanı.

Kemter: (f.b.s.,kem-ter):Daha aşağı,aşağıda bulunan, hakir, itibarsız, aciz, eksik, noksan.

Gedâ:(f.s.):Dilenci,yoksul.

AÇIKLAMA:

"Sen" zamiri ile göndermede bulunulan,"merhamet edenlerin sultanı,şefaatahtının (da) şahı" olan Hz.Muhammed (s.a.v.)'dir.

H.z.Peygamber,bağış,rahmet ve ihsanı bol olacağı düşüncesi ve yüceltme duyguları içinde, hem "rahmet sultanı"na hem de "şefaatahtına oturan şah"a *Teşbih* edilmiştir.

Şair,H.z.Peygamber (s.a.v.)'i piramitin en üst noktasına

korken, kendisini de en alt noktasına yerleştiriyor. Diğer bir ifadeyle, Hz. Peygamber (s.a.v.)'i "şah ve sultan"a, kendisini de o şah ve sultanın "kapısındaki bir kul/dilenci"ye benzeterek *Teşbih* ediyor.

Padişahların vasfı, kapısındakmi kul ve dilencilere ihsanda bulunmaktır. Bu eğer Allah Rasulü olursa, ihsan "rahmet ve şefa'at" demek olur.

"Şefa'at tahtının şahı" ve "rahmet sultanı" tamlamaları anlam itibarıyla, "Hz. Peygamber gibi başka şefa'atta bulunacak olanlar var, lakin Hz. Peygamber, bunların en büyüğü, yani sultanıdır" demektir. Nitekim Kur'an-ı Kerim'de peygamberler dahil şefa'atta bulunacak diğer kişilerin, ancak Allah'ın izniyle şefa'atta bulunabilecekleri beyan edilir:

*"Hiçbir şefa'atçı yoktur ki, O'nun (yani Allah'ın) izni olmadan şefa'at edebilsin."*¹⁴

Şair, aslında kendisinin Hz. Peygamber'den çok uzaklarda değil, kapısında, ama bir geda olarak bulunduğunu söylemektedir. Bu ifadelerle şair, adeta, Hz. Peygamber'in acıma ve rahmet duygularını kabartıp şefa'at etmesini temine çalışıyor.

Beyitteki diğer edebî sanatları da şöylece sıralamak mümkündür:

Birinci mısra'da "sen, evreng-i şefâ'at şâhı, sultân-ı rahmet" kelime ve tamlamaları sıralandıktan sonra, bunlarla ilgili ve tamamlayıcı nitelikte, paralelindeki "ben, kapu, kemter geda, Resûlallah" kelime ve tamlamalarının ikinci mısra'da karışık bir düzen içinde söylenmesiyle *Leff ü Neşr-i Müşevveş*,

Birinci mısra'ın başındaki "sen" zamirine anlam bakımından çok uygun olan "Resûlallah" tamlamasının ikinci mısra'ın sonunda kullanılmasıyla *Teşâbüh-i Etrâf*,

Aralarındaki anlam zıtlıkları açıkça görülen "evreng" ile "kapu"; "şâh, sultân" ile "kemter gedâ" kelime ve tamlamalarının beytin anlam bütünlüğü içerisinde bir araya getirilmesiyle *Tezâd*,

"Sultân-ı rahmet" tamlaması ile Enbiya,21/107'ye; yine "Resûlallah" tamlamasıyla da Fetih,48/29'a birer *Telmih*,

¹⁴ Yunus,10/3. Ayrıca bkz. Taha,20/109.

H.z.Peygamber (s.a.v.)'e seslenilerek "yâ" ünleminin kullanılmasıyla *Nidâ*,

"Yâ: ٱ " nida edatının harflerinin sondan geriye doğru okunmasıyla yine bir ünlem olan "ey:٤"nin çıkmasıyla *Aks-i Müfred*,

"Sen, evreng-i şefâ'at şâhı, sultân-ı rahmet, Resûlallah; ben, kapu, kemter gedâ" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilgileri gözönünde bulundurularak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüb* sanatlarının yapıldığı tespit edilebilir.

4

**"Şefâ'at kıl meded yoksa o rütbe çok günâhım kim
Ne rütbe yansam ol rütbe sezâyım yâ Resûlallah"**

"Ey Allah'ın Rasulü! (Ne olur) şefaet et (ve) imdat kıl, aksi takdirde, o kadar günahım var ki ne kadar pişmanlık duysam (buna) o kadar layıkım."

Meded:(a.i.):Yardım,imdat;aman,eyvah!

Rütbe:(a.i.):Sıra,derece,basamak;kadar,mikdar.

Sezâ:(f.s.):Münasip,uygun,yaraşır,layık.

AÇIKLAMA:

Önceki beyitlerde olduğu gibi burada da şair, H.z.Peygamber (s.a.v.)den günahının çokluğu ve üzüntüsünün yoğunluğu sebebiyle şefaet ve medet dilemektedir.

Beyitte, günahkâr olduğunu ikrar eden,hem de "o rütbe çok günâhım" ifadesiyle, bu günahın çok ve büyük olduğunu söyleyen; bundan ötürü de "ne rütbe yansam ol rütbe sezâyım" diyebilen bir insan tipi tasvir ediliyor.

Beyitte üslûp bakımından dikkati çeken özelliklerden biri,bazı kelime ve ses tekrarlarından yararlanılmış olması, diğeri "o" ve "ol"un birlikte kullanılmasıdır. "Ol" günümüzde arkaik kelime sayıldığı gibi, o devirde de yerini "o"ya bırakmıştı. Ancak şair, bunları karışık kullanmaktadır. Bunun ilk sebeplerinden biri, vezin gereği "ol"un kullanıldığı yerde kapalı hecenin gerekmiş olmasıdır.

İkinci mısra'daki "yanmak" fiilini, hem "pişman olmak, üzül-
mek", hem de "ateşte yanmak, cehennemde yanmak" anlamlarında

almak mümkündür. Böyle anlaşıldığında da bir *Tevriye* sanatının varlığı üzerinde durulabilir.

Bu şekilde çok ve büyük günahı olanlar için, ancak Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şefaati gerekir. Şayet bu gerçekleşmezse, önce pişman olmak, sonra da cehennem ateşinde yanmak vardır. Beyitten anlaşıldığına göre, şair, üzülmeye de yanmaya da rıza göstermiş gözüküyor.

Birinci mısra'ın başında kullanılan "şefâ'at kıl, meded" kelime ve ibarelerine anlamca çok uygun düşen "Resûlallah" tamlamasının ikinci mısra'ın sonunda kullanılmasıyla *Teşâbüh-i Etrâf*,

Çok günahkar olanlara Hz. Peygamber (s.a.v.)'in şefaati edeceğine ilişkin yukarıda zikredilen "*Benim şefaati ümmetinden büyük günah işleyenlerdir*"¹⁵ mealindeki hadîs-i şerîfine *Telmîh*,

Hz. Peygamber (s.a.v.)'e seslenilerek "yâ" ünleminin kullanılmasıyla *Nidâ*,

"Yâ: ٴ" nida edatının harflerinin sondan geriye doğru okunduğunda yine bir ünlem olan "ey:ٴ" in çıkmasıyla *Aks-i Müfred*,

Ayrıca, beytin sonunda yer alan "Resûlallah" tamlamasıyla da Fetih,48/29'a bir *Telmîh*,

Birinci mısra'da "şefâ'at kıl, o rütbe çok günâh" kelime ve tamlamaları sıralandıktan sonra, bunlarla ilgili ve tamamlayıcı nitelikte, paralelindeki "yâ Resûlallah" ve "ne rütbe yansam" kelime ve tamlamalarının ikinci mısra'da karışık bir düzen içinde söylenmesiyle *Leff ü Neşr-i Müşevveş*,

Beyitte "rütbe" kelimesinin üç (3) defa tekrar edilmesiyle *Tekrîr*,

"Resûlallah, şefâ'at kıl-, meded; günâh, yanmak, sezâ" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilgileri gözönünde bulundurularak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüb* sanatlarının yapıldığı tespit edilebilir.

5

**"Zebûn-ı derd-i 'isyâna tabîb-i mihribân Sen'sin
'Alîlim ben de muhtâc-ı devâyım yâ Resûlallah"**

¹⁵ Bkz.:Dipnot:12.

"Ey Allah'ın Rasulü! İsyân derdine düşmüş olan(lar)a şevkâtli ve merhametli tabip sensin;ben de ilaca muhtaç hasta ve dertli biriyim."

Derd-i 'isyân:(f.iz.t.):İsyân derdi.

Zebûn-ı derd-i 'isyân:(f.iz.t.): İsyân derdinin zebun, isyan derdinin düşkünü, isyan derdine düşkün olan.

Tabîb:(a.i.):Hekim, doktor, tabip.

Mihr-bân, mihrîbân:(f.b.s.):Şevkatli, merhametli, muhabbetli, güler yüzyü, yumuşak huylu.

Tabîb-i mihrîbân:(f.s.t.):Merhametli, şevkatli tabip.

Alîl:(a.s.):Kör; sakat; hasta.

Muhtâc-ı devâ:(f.iz.t.):Devanın muhtacı, devaya, ilaca muhtaç.

AÇIKLAMA:

Ana hatlarıyla burada görülen odur ki,şair, "isyân derdi" içinde, "alîl" ve "muhtâc-ı devâ" olduğunu ifade etmektedir.

Beyitte "sen" zamiriyle göndermede bulunulan kişi, "tabîb-i mihrîbân" olan Rasûlullah, yani Allah'ın elçisidir.

"İsyân" kelimesi, lügatte "itaatsizlik, emre boyun eğmeme; ayaklanma ...vb." manalara gelmektedir. Buradaki anlamı, "Allah'ın emrine ya da Peygamber'in sünnetine uymama, itaat etmeme"dir. Durum böyle olunca, o şair için bir derttir, hastalıktır. Bundan kurtulmak için bir tabip, lakin "mihrîbân" bir tabip gerekmektedir.

Şairin konuyu izahta, "tabîb" ve "alîl" örneğinden yararlandığı görülmektedir. "Zebûn-ı derd-i isyân" olan, "alîl" ve "muhtâc-ı devâ" olduğunu söyleyen birine "tabîb-i mihrîbân" olan Rasûlullah'ın şefaati "devâ"sını sunması arzulanmaktadır.

Burada Hz.Peygamber'in tıbbî mucizelerine *Telmih* vardır demek, beyitten zorlama bir mana çıkartmak anlamına gelmemelidir. Çünkü Hz.Peygamber (s.a.v.) de hastaları iyileştirmek suretiyle mucizeler göstermiştir¹⁶. Na'tların özelliği zaten, Hz.Muhammed

¹⁶ Örnekler için bkz.:Mehmed Şakir, Mucizâtü'l-Enbiyâ/Peygamberlerin Mucizeleri,(Sad. Abdülkadir Akçiçek), Sağlam Kitabevi, İstanbul, 1979, s.203.

Mustafa (s.a.v.)'yı muhtelif yönleriyle ele alıp tavsif ve tasvir etmek, mucizelerine de değinerek medh etmektir.

Beyitteki diğer edebî sanatlar da şöylece tesbit edilebilir:

Burada Hz.Peygamber "tabîb-i mihribân"a; "ben" zamiriyle kendini özdeşleştiren şair de "alîl", "muhtâc-ı devâ" ve "zebûn-ı derd-i isyân"a düşmüş kişiye *Teşbih* edilmiştir.

Birinci mısra'da "zebûn-ı derd-i isyân","tabîb-i mihribân" tamlamaları sıralandıktan sonra,bunlarla ilgili ve tamamlayıcı nitelikte, paralelindeki "alîl","muhtâc-ı devâ" ve "Resûlallah" kelime ve tamlamalarının ikinci mısra'da belirli bir düzen içinde söylenmesiyle *Leff ü Neşr-i Müretteb*,

Beyitte Hz. Peygamber (s.a.v.)'e seslenilerek "yâ" ünleminin kullanılmasıyla *Nidâ*,

"Yâ: لَ " nida edatının harflerinin sondan geriye doğru okunduğunda yine bir ünlem olan "ey:ع" in çıkmasıyla *Aks-i Müfred*,

Bundan önceki beyitlerde olduğu gibi, "Resûlallah" tamlamasıyla da Fetih,48/29'a bir *Telmîh*,

Ayrıca, "zebûn-ı derd-i isyân, alîl, muhtâc-ı devâ, ben; Sen, Resûlallah, tabîb-i mihribân; tabîb, alîl, devâ" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlama ilgileri gözönünde bulundurularak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüb* sanatlarının yapıldığı tespit edilebilir.

6

**"Ne gam mücrim isem de bana besdir bu sa'âdet kim
Kapunda bir kemîne hâk-i pâyim yâ Resûlallah"**

"Ey Allah'ın Rasulü!Ben suçlu ve günahkar biri isem de bundan dolayı üzülmiyorum,çünkü senin kapında yere yüz süren aciz bir kul olmak benim için büyük bir mutluluktur."

Mücrim:(a.s.):Cürüm işlemiş, suçlu, sanık; günahkar.

Bes:(f.e.):Yeter, yetişir, tamam, kafi; çok.

Kemîne:(f.s.):Noksan, eksik; aciz, hakir, zavallı.

Hâk-i pây:(f.iz.t.):Ayak toprağı, ayak tozu.

AÇIKLAMA:

Şairin burada Hz.Peygamber (s.a.v.)'e bağlılığını ve günahkâr da olsa.mutluluğunu görüyoruz. Her ne keder o, mücrim olduğunu söylese de, Rasulullah'ın kapısında ayak toprağı bir kemine olduğunu ikrar etmekten çok mutludur. Bu hali de, kendisine yeterli bulmaktadır.

Faziletlerin başı, Allah Rasulü'nün kapısında ayak toprağı olan bir kemîne olmaktadır.Doğru mekan ve kapı bulunmuştur. Bu kapıda -ki mecâzî olarak da alınabilir- bütün hacetler yerine getirilir ve problemler çözüme kavuşturulur. Günahkâr da olursa,önemli olan o kapıya yönelmek ve bulmaktır.Kemînenin vasfi da,gedâ gibidir.O,haceti yerine gelmeden o mekanı terketmez.

Buradan şu anlamı çıkarmak mümkündür: Şair, Hz. Peygamber'in kapısında hâk-i pây bir kemîne,bir mücrim olacak kadar alçak gönüllüdür.Bu aslında,samimi bir itiraftır.Şair,böylelikle şefaât dilemenin şartlarını oluşturacak bir zemin yaratmaktadır.

Beyitte,"mücrim" olan birinin gerçekte üzülmesi gerekirken, "sa'adet" içinde olduğu görülüyor.Beyitte sebebiyle beraber açıklanan bu durum bir *Tezâd* sanatını da oluşturmaktadır.

Şair, kendisini maddeten olmasa da manen Rasulullah'ın kapısında ayak toprağı olan bir kemineye *Teşbîh* etmektedir.

H.z.Peygamber (s.a.v.)'e seslenilerek "yâ" ünleminin kullanılmasıyla *Nidâ*,

"Yâ: يَا " nida edatı ile "hâk: خاك"(toprak) kelimesinin harfleri sondan geriye doğru okunduğunda yine sırasıyla anlamlı birer kelime olan "ey: عي" ünlemi ile farsça "kâh: كاخ"(köşk) kelimesinin çıkmasıyla *Aks-i Müfred*,

Önceki beyitlerde olduğu gibi,"Resûlallah" tamlamasıyla da Fetih,48/29'a bir *Telmîh*,

Ayrıca, "kapu, kemîne, hâk-i pây; mücrim, sa'âdet" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilgileri göz önünde bulundurulacak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüb* sanatlarının yapıldığı tespit edilebilir.

**"Beni reddetme evlâdın başıçün bâb-ı lütfundan
Ziyâ'yım, bende-i Al-i 'Abâ'yım yâ Resûlallah"**

"Ey Allah'ın Rasulü! Ben peygamber ailesinin kulu ve kölesi Ziyâ (Paşa)'yım. (Ne olur) evladının başı için beni merhamet kapından geri çevirme."

Bâb:(a.i.):Kapı.

Bâb-ı lutf:(f.iz.t.):Lütuf kapısı,merhamet kapısı.

Al:(a.i.):Aile;evlat;sülale.

Al-i abâ:(f.iz.t.):Peygamberimiz'in kendisiyle birlikte kızı Fatma,damadı Ali, torunları Hasan ve Hüseyin'den oluşan ailesi.

Bende:(f.i.):Kul,köle,bağlı.

Bende-i Al-i abâ:(f.iz.t.):Peygamber ailesinin kulu,kölesi.

AÇIKLAMA:

Anlam bakımından bir önceki beytin adeta devamı mahiyetinde olan bu son beyitte şair,Allah Rasulü'ne seslenerek,kendisinin Al-i Abâ'nın bendesi ve Ziyâ Paşa olduğunu,bundan dolayı lütuf kapısından çocuklarının başı hatırına geri çevrilmemesini istiyor.

Hz.Muhammed Mustafa (s.a.v.)'in ailesine "âl-i abâ" denir.Bu aile,yukarıda da belirtildiği gibi,Hz.Peygamber"in kızı Fatma,damadı Hz.Ali (k.v.) ile torunları Hz.Hasan ve Hz.Hüseyin'den müteşekkildir. Şair, bunlar adına, özellikle evladı adına lütuf kapısından reddedilmemesini, yani şefaet olunmasını istemektedir.

Zaten "lütuf kapısı"ndan geri dönmek,o kapının da şanına yaraşmaz.Çünkü o,haceti olanların hacetlerini giderdikleri bir kapıdır.Öbür yandan,ihsan ve lütufta bulunacak olan "alemlere rahmet olarak gönderilen" Hz.Muhammed Mustafa (s.a.v.)'dir.

"Asıl dini şiirlerinde Ziyâ Paşa,nadir olarak birkaç sığınmaya ve samimi duaya erişir" diyen Tanpınar,beytin ikinci mısraını örnek vererek bu *"mısraın güzelliğine erişen başka mısraa tesadüf*

edilemez"¹⁷ hükmünü vermiştir.

Beyitte yer alan edebî sanatları şöylece sıralamak mümkündür:

Hız Peygamber (s.a.v.)'e seslenilerek "yâ" ünleminin kullanılmasıyla *Nidâ*,

"Yâ: ٴ " nida edatının harflerinin sondan geriye doğru okunduğunda yine bir ünlem olan "ey:G!"in çıkmasıyla *Aks-i Müfred*,

Birinci mısra'da "ben",evladın başı,bâb-ı lutf" kelime ve tamlamaları sıralandıktan sonra,bunlarla ilgili ve tamamlayıcı nitelikte, paralelindeki "Ziyâ, bende-i al-i abâ, Resûlallah" kelime ve tamlamalarının ikinci mısra'da belirli bir düzen içinde söylenmesiyle *Leff ü Neşr-i Müretteb*,

Önceki beyitlerde olduğu gibi,yine "Resûlallah" tamlamasıyla Fetih,48/29'a bir *Telmih*,

Ayrıca,"ben, Ziyâ; evladın başı, âl-i abâ, bâb-ı lütf, Resûlallah" kelime ve tamlamalarının aralarındaki anlam ilgileri gözönünde bulundurularak bir araya getirilmesiyle *Tenâsüh* sanatlarının yapıldığı tespit edilebilir.

Aruz'un Hezec Bahri'ndeki "Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün Mefâ'ilün" kalıbıyla yazılan bu na't, gazel nazım şekli (aa ba ca da ea fa ga) ile kaleme alınmış güzel bir manzumedir.Bilindiği gibi, Hz.Peygamber (s.a.v.)'i muhtelif yönleriyle tavsif,tasvir ve medh etmek,ona yalvarıp şefaath dilemek amacıyla yazılan şiirlere "na't" denir¹⁸. Kafiye çeşitleri umumiyetle

¹⁷ Prof. Ahmet Hamdi Tanpınar. 19'uncu Asır Türk Edebiyatı Tarihi. Çağlayan Kitabevi. İstanbul. 1982. s.312-13.

¹⁸ "Na't" hakkında geniş bilgi için bkz.: Abdullah Öztemiz Hacıtahiroğlu, Hz.Peygamber'e Şiirler Antolojisi (Na'tlar). İstanbul. 1966; (Komisyon). "Na't". Türk Dili ve Edebiyatı Ansiklopedisi.Devirler/İsimler/Eserler/Terimler. Dergâh Yayınları, İstanbul. 1986. c.6. s.529-30; Yrd.Doç.Dr. H. İbrahim Şener. "Türk Divan Edebiyatında Na't ve Bazı Na't Mecmuaları". Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi. nr:3. İzmir 1986. s.147-60; (Komisyon). Günümüz Dilinden Hz.Peygamber'e Na'tlar,Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları ,Ankara. 1991; Adem Çalışkan, Fuzûlî'nin Su Kasidesi ve Şerhi. Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara. 1992; Yrd. Doç. Dr. Emine Yeniterzi, Divan Şiirinde Na't, Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara, 1993; Amlf., Türk Edebiyatında Na'tlar (Antoloji). Türkiye Diyanet Vakfı Yayınları, Ankara. 1993; Adem Çalışkan, Hafız Mehmed Sebatiiddin.-Hayatı ve Eserlerinin İncelenmesi-. OMÜ., Sosyal Bilimler Enstitüsü Türk Dili ve Edebiyatı Anabilim Dalı Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Samsun, 1996. s.77-81.

tam ve zengin olan bu manzume de bir na'ttır.

Sonuç olarak söylemek gerekirse,hayal sistemi,duyuş ve düşünüş bakımından eskinin samimi bir takipçisi olan bu na'tta samimi bir peygamber inancı ile şefa'at arzusu dile getirilmiştir.Hz.Peygamber sevgisini bu na'tıyla ebedileştiren Ziyâ Paşa da kendisinden önceki pekçok şair gibi Hz.Peygamber'i muhtelif yönleriyle tavsif,tasvir ve medh eden,O'na yalvarıp şefa'at dileyen şairler kafilesine katılmıştır.